

פדיון הבן (קידושין כט)

גליון 391

איתא במתניתין בדף כט. כל מצות הבן על האב אנשים חייבין ונשים פטורות. ובגמ', אמר רב יהודה ה"ק כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו, אנשים חייבין ונשים פטורות. תנינא להא דת"ר האב חייב בבנו למול ולפדותו וכו'.

ובהמשך הגמ', והיכא דלא מהליה אבוא מיחייבי בי דינא למימהליה דכתיב המול לכם כל זכר. והיכא דלא מהליה בי דינא מיחייב איהו למימהל נפשיה וכו'. ולגבי פדיון הבן לא נאמר חיוב של ב"ד אלא רק דהיכא דלא פרקיה אבוא מיחייב איהו למפרקיה דכתיב פדה תפדה.

במנחת חינוך (מצוה ב) הסתפק אם מצות האב למול את בנו היא גם בבן גדול, דאז הבן מתחייב בעצמו, האם פקע חיוב האב או שעדיין נשאר חיובו. ובפירוש המשניות להרמב"ם (שבת פרק ר"א דמילה) כתב להדיא וכשיגדל הילד ויגיע לזמן חיוב המצות נפטר כל אדם ממילתו ונתחייב הוא למול את עצמו מיד. מאידך, בשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' שכא) כתב דאף לכשיגדיל מצוה על האב.

אותו נידון יש גם לגבי פדיון הבן, אם לאחר שגדל הבן וחל עליו חיוב לפדות את עצמו, האם אביו עדיין חייב או שפקע חיובו.

ובשו"ת הריב"ש (סי' קלא) ביאר בשיטת הרמב"ם שנקט שאב שפודה בנו מברך על פדיון, ובפודה עצמו מברך בלמ"ד, לפדות, למרות שבמילה פסק שכשהאב מל את בנו מברך למול ולא על המילה כי בפדיון הבן, כשהבן גדל המצוה מוטלת רק עליו, ולכן כשפודה עצמו מברך לפדות, משא"כ כשהאב פודה מברך בעל כי אפשר להעשות מצוה זו ע"י הבן כשיגדל. אבל במילה המצוה היא של האב גם לאחר שגדל הבן.

חזינן שלמד הריב"ש שהמצוה של האב פוקעת כשהבן גדל. וביארו האחרונים בדברי הריב"ש דחלוק החיוב של האב במצות פדיון הבן מחיובו במצות מילה, דבמילה יש חיוב עצמי של האב למול את בנו, ולכן גם אם הבן גדל ונתחייב מצד עצמו, עדיין קיים חיובו של האב משא"כ בפדיון הבן חיוב האב הוא לקיים החיוב של הבן, ולכן אינו חייב אלא כשהבן הוא קטן אבל ברגע שגדל וחייב בעצמו, פקע חיוב האב.

אמנם בספר החינוך (סוף מצוה שצב) כתב ולפי הדומה שהאב חייב לעולם לפדות בנו ואפילו לאחר שהגדיל הבן, המצוה מוטלת על האב, וכמו שאמר הכתוב וכל בכור אדם בבניך תפדה, הרי שהטיל המצוה על האב, וכן נראה מקידושין.

והא דכתב וכן נראה מקידושין כתב במנחת חינוך (שם אות א) דהיינו דכולל שם כט. בברייתא הרבה דברים, להשיאו ולפדותו, וכמו שלהשיאו הוא בגדלות ה"ה פדיון הוא גם בגדלות. (והקשו עליו מהא דכתב במצוה ב שחובת האב למול את בנו הוא רק כשהבן קטן, וגם מצות מילה מוזכרת באותה ברייתא).

ובאבי עזרי (פי"א ביכורים ה"א) כתב דראיית החינוך מקידושין היא מהא דנאמר בהוא לפדות ובנו לפדות שזה מצותו על אביו, והא שם איירי שכבר גדל הבן דהא נולד לו בן. וע"כ דהגם שבנו גדול האב עדיין חייב. אלא דזה תלוי לכאורה בביאור הגמ' (בתחילת עמ' ב) דתוס' למדו (באופן שיצחק הוליד את יעקב ונולד בכור ליעקב) דיצחק עשה אפותיקי לכהן עבור החיוב שלו בפדיון בנו. ואח"כ יעקב גדל ונולד לו בן, ועמד הוא ובנו לפדות, ואין לו אלא ה' סלעים מבני חרי. ובזה נחלקו ת"ק ור' יהודה אי החוב של פדיון הבן הוי כמלוה בשטר לגבות ממשעבדי או לא. לפי"ז יוצא שהחוב של האב (יצחק) נשאר גם לאחר שיעקב גדל, דהא הנידון הוא לגבי החיוב של יצחק אם אפשר לגבותו ממשעבדי. אמנם לפי ביאורו של רש"י בסוגיא הבן עצמו מכר נכס לאחר שנתחייב בפדיון עצמו, ונולד לו בן, ויש לו רק ה' בני חרי. ולפי"ז שני החובות הם שלו אלא שאחד נתחייב בו לפני שמכר ולכן נשתעבד הנכס שמכר והשני נתחייב בו רק אח"כ. ואין מכאן ראייה שחובת האב קיימת כשהבן גדל.

אלא דרש"י כתב דאין זה אונאה (לפדות בנו מהבני חרי ועי"ז לטרוף מן הלקוחות עבור פדיון עצמו) שהרי מצות בנו עליו יותר ממצותו. ואם נאמר שפקעה חובת האב כשגדל הבן הרי שניהם חובות שלו. וחזינן דגם אליבא דרש"י לא פקע חיוב האב.

ובאבי עזרי הוסיף בביאור שיטת החינוך, דלכאורה פשוט שהאב עדיין חייב דהיות והאב היה חייב, גם לאחר שגדל הבן הרי כבר חל שעבוד על נכסי האב ובמה יפקע חיובו (והא אפילו במת הבן חייב האב לשלם כי כבר נתחייב). ומה חידש החינוך בזה שהאב עדיין חייב. וע"כ דחידושו הוא שאין חיוב האב על הבן לאחר שגדל מכח חיובו הקודם אלא שגם לאחר שגדל, חייב האב, דכל שעתא ושעתא רכיב עליה חיוב פדיון (וגם נכסים שיקנה אח"כ ישתעבדו).

וזהו מאי דקאמר דכן נראה מקידושין שזה מצותו על אביו, ולמרות שהבן גדל. ואם היה החיוב רק מטעם שנתחייב קודם בוודאי היה קודם לבנו (ולא היתה מחלוקת) שהרי יש לו מצוה של עצמו, ושל אביו הוא רק מתורת חיוב שנתחייב. וע"כ שחיוב האב מתחדש גם לאחר שגדל הבן, ולכן יש מחלוקת איזה קודם, החיוב של עצמו או החיוב של אביו.

ובברכת שמואל ביאר דהא דכתב הריב"ש דפדיון הבן אינו מצוה דנפשיה אלא שהתורה חייבתו לעשות מצות בנו נלמד מהא דלכשהגדיל מחויב לפדות עצמו ואינו חייב האב לפדותו. והרי אפילו אם בגדלותו ליכא שום מצוה (לאב) מ"מ הא נשאר חובתו, ולא גרע מאילו מת הבן דחייב לפדותו, שנשאר חובתו לקיים מצותו הקודמת שנשתעבדו נכסיו. ואם פטור לאחר שגדל הבן, מוכח דפדיון הבן אינה מצוה דנפשיה אלא שהתורה חייבתו לעשות מצות בנו. משו"ה לכשהגדיל דפודה את עצמו שוב אינו חייב האב כלל. וא"כ יוצא שלריב"ש היה פשוט שאין האב חייב כשגדל הבן, ולכן הוכיח שאין זה מצוה דיליה אלא מצות הבן מוטלת עליו וזה רק כל זמן שהוא קטן. ואילו הרשב"א הבין שפשוט שחיוב האב נמשך, ועכ"פ שעבודו נשאר גם לאחר שהבן מתחייב. והחינוך למד מהגמ' בקידושין שאין זה רק שהשעבוד נשאר אלא חיוב האב מתחדש בכל יום גם לאחר שגדל הבן.

ובאמת, בדברי הרשב"א חזינן שלמד בגמ' כהתוס' שהזקן שיעבד נכסיו וא"כ מוכח שחוב האב קיים גם לאחר שגדל הבן וכן"ל. וברבי"ש צ"ל שלמד כרש"י שהוא עצמו שיעבד נכסיו, וממילא אין ראייה מהגמ' שחיוב האב קיים. אלא שמלשון רש"י שכתב שהרי מצות בנו עליו יותר ממצותו משמע שמצות האב עדיין קיימת וכן"ל.

אמנם אפשר לומר שאין כוונת רש"י שהחיוב של האב עדיין קיים אלא דרש"י בא לבאר למה אין כאן אונאה ללקוחות (שגובין מהם) דהיות והחיוב על עצמו היה כבר מוטל על אביו לכן נשתעבדו הנכסים לחוב הזה, וממילא היות ויש אפשרות לשניהם לגבות יתן מהבני חורין עבור החוב שלו לפדות את בנו ולחוב על עצמו שבא מקודם ישלם מן המשועבדים. תוס' טענו דאדרבה יש אונאה, וצריך לשלם קודם את החוב של עצמו כי לכו"ע יש קדימה לפדות עצמו. ורש"י ס"ל שאין קדימה לחוב של פדיון עצמו אלא באופן שאין אלא ה' סלעים אבל כאן די' י', כל אחד גובה כדינו.

ובעצם הענין דמבואר בריב"ש שמצות פדיון הבן של האב פקעה כשגדל הבן ואילו במילה ס"ל שחובת האב נמשכת, ביאר במנחת משה (עמ' קצ) דבמילה יש חיוב על כל ישראל למולו, אז מסתבר שנתחדש בציווי של האב שאין זה רק דין קדימה אלא חיוב עצמי, ולא שחייב לקיים מצות הבן. משא"כ בפדיון הבן שאין חיוב על כל ישראל, וכל החיוב הוא של האב, מסתבר שהתורה הטילה עליו לקיים מצות הבן, וברגע שגדל, פקע חיובו.

ובישועת דוד (או"ח סי' ט) כתב דבפדיון הבן כל המצוה היא מה שנפדה הבן, ובמעשה הפדייה לא הוי שום מצוה, ומסתבר דהוי מצות הבן המוטלת על האב אבל במילה חוץ מעצם המצוה שהבן יהיה מהול שזה ודאי דין בבן, יש גם דין מעשה מצוה כמו כל מעשה מצוה כמו נטילת לולב. והיות והתורה זיכתה לאב לעשות מעשה המילה, ממילא הוי מעשה המצוה מצוה דיליה. ולכן גם לאחר שגדל הבן נשארת המצוה עליו. ובזה ביאר מה שכתב הריב"ש בשיטת הרמב"ם וכן"ל.